

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ ФАКТОР У ПЕДАГОГІЧНОМУ ВНЗ

Малицька О.В.

Бердянський державний педагогічний університет

У поданій статті осмислюється значення і місце культури в освітньому середовищі ВНЗ. Аналізуються сучасні підходи до визначення культурного освітнього простору. Наводиться огляд досліджень, присвячених проблемам створення культурного середовища у ВНЗ. Зроблено висновок, що перспектива розвитку підростаючого покоління, його соціалізація залежить від культурної компетентності та ідентифікації педагога. У статті також розглядаються різні аспекти процесу формування культурної ідентифікації студентів педагогічних університетів, визначаються психолого-педагогічні умови реалізації цього процесу.

Ключові слова: культура, ідентифікація, культурна ідентифікація, ціннісні орієнтації, культурне середовище ВНЗ.

Постановка проблеми. Нова соціально-економічна ситуація, яка склалася в Україні, її вихід в європейський та світовий освітній простір, нові реалії життя вимагають зміни пріоритетів і цінностей в усіх сферах життєдіяльності.

Освічена людина сучасного інформаційного суспільства – це не тільки й не стільки «знаюча» людина: культурологічні, національні аспекти в структурі особистості набувають значення пріоритетних. Наша держава потребує нового покоління мислячих людей, творчий потенціал, висока ступінь інформованості й спеціальної підготовки яких базуються на синтезі культури та національної самосвідомості. Культура та освіта мають бути єдиним комплексом, у якому кожен специфічний елемент доповнює й збагачує інші елементи. Це зумовлює нові вимоги до системи освіти, яка має бути спрямована і на формування розвинутого інтелекту, і на розвиток особистісної культури людини.

Сьогоднішні підлітки, молоді люди – це майбутні активні учасники всіх соціальних процесів у суспільстві. Суспільні процеси в Україні розширили можливості молоді щодо культурної ідентифікації й розкрили нові горизонти для формування ціннісних орієнтацій. Засвоюючи стандарти поведінки, молода людина може визначити межі своєї зовнішньої ідентифікації лише в рамках масової культури. Отже, головне завдання, що постає перед державою й українським суспільством, полягає в створенні культурного освітнього середовища для трансляції цінностей загальнолюдської та української національної культури молодому поколінню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Осмислення значення й місця культури в житті суспільства й формуванні особистості протягом багатьох століть було актуальною проблемою соціології, історії, педагогіки й інших наук. І. Кант, Г.В.Ф. Гегель, А. Тойнбі, Д. Шпенглер, М. Бердяєв, В. Розанов, М.С. Каган та інші мислителі довели, що культура – це створене людиною матеріальне й духовне середовище її існування, процес і результат буття людини, умова розвитку її творчих здатностей, форма передачі духовного досвіду людства. Системоутворюючою основою культури є її гуманістична основа, що відбиває самотутність й унікальність духовного життя, концентрує ідеали суспільства, визначає зміст і форми людських відносин.

У працях Г. Спенсера, І. Зязюна, В. Семашка обґрунтована соціально-практична природа культури та визначені її функції, серед яких особливе місце посідають виховна й освітня. Психолого-педагогічні основи культуровідповідного розвитку особистості закладені в дослідженнях Л. Виготського, О. Леон-

тєва, С. Рубінштейна, О. Запорожця, Б. Щербакова, П. Якобсона та інших.

Проблеми формування соціокультурних аспектів особистості були вивчені в роботах Г. Шевченко, Т. Комарової, Т. Ісаєвої та інших дослідників.

Проблеми взаємодії культури та освіти висвітлюють роботи низки вчених: М. Кагана, Н. Киященка, Л. Масол, Г. Шевченко, О. Отич, О. Рудницької, В. Петрушенка, Б. Неменського.

Значущий доробок у розкриття й реалізацію освітнього потенціалу культури внесли вітчизняні вчені й педагоги (І. Зязюн, В. Семашко, Л. Ніколаєнко, Н. Миропольська, Л. Масол, О. Онищенко, Є. Подольська та інші).

Культурне середовище трактувалося як визначальний фактор у формуванні особистості такими вченими як В. Вернадський, А. Панченко, К. Леві-Строс, П. Флоренський. Проблеми потенціалу педагогічно організованого культурного середовища вивчалися Б. Асаф'євим, К. Орфом, Р. Штайнером.

Отже низка аспектів проблеми визначення місця культури в житті суспільства й формуванні особистості є достатньо висвітленою в науковій літературі, але ж протиріччя зусиль висувають нові питання на шляху розв'язання цих завдань.

Мета статті. Глибоке протиріччя між потенційними можливостями культури сприяти розвитку творчих початків в людині та вітчизняним рівнем їхньої реалізації обумовили доцільність теоретичного дослідження цієї проблеми. Метою даної статті є розкриття потенціалу культури й умов його реалізації в освітньому просторі педагогічного ВНЗ, які б сприяли гармонізації відносин «людина-суспільство-держава».

Виклад основного матеріалу. Культура у сучасних мистецтвознавчих дослідженнях визначається як ціннісно-змістовний, нормативно-регулятивний і символіко-інформаційний зміст будь-якої сфери суспільно значимої діяльності людини (О. Флієр). Культурну самоідентифікацію особистості можна трактувати як її здатності не тільки усвідомлювати й опановувати загальнолюдські й національні духовні цінності, але й адекватно впроваджувати та реалізовувати їх у повсякденному житті.

Слід визначити особливості культури як соціального механізму, що становлять сутність її потенціалу:

- культура акумулює багатовіковий досвід людства та окремої нації;

- культура формує людину та сприяє розвитку суспільства;

- сформовані культурні норми контролюють якість і кількість одержуваної людиною інформації.

Включення людини в світ культури відбувається протягом всього життя, але способи засвоєння нею

певних культурних установок специфічні в різні періоди її життя. Засвоєння норм культури відбувається як за допомогою генетично обумовлених аспектів особистості, так і механізмів, набутих у процесі навчання. До факторів, які сприяють рівню засвоєння культурних норм людиною можна віднести силу її внутрішньої мотивації, її взаємодію з певними соціальними групами та інститутами, а також методи виховання й навчання, застосовувані певним суспільством. Співвідношення таких біологічних і соціальних факторів у процесі формування культурної ідентифікації особистості залежить від її віку, індивідуальних якостей, розвиненості, емоційності.

Формування особистості через культурну ідентифікацію – проблема, що становить ядро багатьох педагогічних концепцій. Одним із напрямків педагогіки, що сягає періоду античності є так звана «педагогіка культури».

Творець педагогіки культури німецький мислитель Дільтей вважав, що людину можна пізнати й зрозуміти через культуру, яка задовольняє її духовні потреби. Суть цієї педагогічної концепції полягає в пошуках шляхів формування особистості вихованця з використанням накопичених людством цінностей культури, а ідеал сформованої особистості проявляється в рівні духовної культури й моральності. Найбільш значимою проблемою виховання, відповідно до даної теорії, є формування людської особистості шляхом залучення її до світу цінностей культури, що сприяє забезпеченню збереження її наступності.

У наш час відроджується інтерес до цієї концепції. В сучасному розумінні новою функцією освіти є не просто надання особистості комплексу знань, умінь і навичок, а формування ціннісних орієнтацій. Сучасними вченими культура трактується як головний аспект гуманізації та адекватного розвитку суспільства, а єдино можливим способом впливу на процес формування цінностей особистості визначається цілеспрямована організація духовної діяльності людини, «організація її переживань», як визначив цей процес Б. Неменський. «Організація фізического і умственеского труда – условие необходимое, но недостаточное для воспитания всесторонне развитого, культурного, высоко нравственного человека, способного в своей дальнейшей жизни и деятельности быть выше эгоистических, мещанских интересов. Организация переживаний – задача на порядок более сложная...» [1, с. 156].

Вбачається, що для створення адекватного формуючого культурного середовища у ВНЗ, яке сприяло б «організації переживань», доцільним є розробка й реалізація методів і прийомів, що ведуть до сенсорного насичення особистості, розвитку здатностей до чуттєво-образного збагнення навколишнього світу, відчуттю внутрішнього зв'язку з ним, до адекватного самовираження й гармонізації власних емоційних станів.

Якості, якими ми звичай наділяємо культурну особистість, притаманні не кожній людині. Це свідчить, що такі ідеали не формуються природнім шляхом, без зовнішнього впливу. Присвоєння людиною культурних цінностей є лише потенційною можливістю, яка, на жаль, не завжди реалізується в сучасному суспільстві. Реалізація потенціалу культури, її формування можуть бути успішними лише в умовах цілеспрямованої й педагогічно організованої діяльності всіх соціальних інститутів, і, в першу чергу, школи.

Сфера освіти має змогу цілеспрямовано та послідовно впливати на соціокультурний розвиток людини. Освітні установи, зокрема ВНЗ, є найбільш ефективними суспільними інститутами, в яких про-

цес соціокультурної ідентифікації організується, стає систематичним і набуває творчої спрямованості. Отже, навчальна діяльність виступає певним соціокультурним феноменом, що забезпечує цей процес. При цьому навчальна діяльність не тільки спрямована на трансляцію накопиченого людством досвіду від покоління до покоління, але й забезпечує культурне відновлення, появу нових загальнолюдських та суто національних культурних норм, оскільки зміна самої навчальної діяльності впливає на свідомість і поведінку суб'єктів цього процесу.

Основним акцентом процесу формування майбутнього вчителя у педагогічному ВНЗ має стати усвідомлення своєї ролі в трансляції як загальнолюдської, так і, перш за все, національної культури.

Така спрямованість передбачає перехід особистісного статусу студента з позиції пасивного споживача культурних цінностей у статус соціально-активного співучасника й творця оточуючого культурного життя. Саме активна позиція і є показником справжнього особистісного саморозвитку.

Розв'язання цього завдання можливе за умов удосконалення системи професійної підготовки майбутніх педагогів: її орієнтацією на розвиток індивідуальності й самостійності студентів, активне залучення їх до педагогічного процесу як суб'єктів освітньо-культурного простору ВНЗ. Навчальна діяльність студентів має сприяти їх культурній ідентифікації, а не тільки забезпечувати її продуктивність, що вимагає формування культури навчальної діяльності як невід'ємної частини загальнокультурного розвитку майбутнього фахівця.

Нагальним завданням сучасної педагогіки вважається всебічне розкриття потенційних можливостей особистості, її індивідуальних особливостей. Це обумовлено спрямованістю освітнього процесу на її проблеми, оскільки для нового суспільства потрібна активна творча особистість як основна рушійна сила суспільства. Сучасна система освіти, що спирається на науково-теоретичну базу формування особистості, для розв'язання зазначеної проблеми широко використовує різноманітні засоби й форми, серед яких культурно відповідний розвиток особистості набуває особливого значення.

Культуро відповідний розвиток можна охарактеризувати такими факторами:

- відповідність освіти культурі певного часу та місця;

- орієнтування людини не тільки на засвоєння вже набутих цінностей культури, але й на «культуротворчість», тобто її відтворення.

У аксіологічному аспекті образи культури виступають як цінності. Потенційно культура являє собою механізм спілкування та впливу на особистість студента, оскільки її образами притаманна єдність почуттєвих і значеннєвих компонентів, а сфера емоційних переживань молоді людини потребує емоційного насичення й підкріплення смисловою основою. Отже, створення атмосфери співтворчості і діалогу особистостей буде доцільним засобом впливу.

Серед умов адекватного освітньо-культурного простору можна визначити низку:

- наповнення навчальних програм ціннісним, індивідуально-значимим змістом для студента;

- підвищення суб'єктної ролі студента в педагогічній взаємодії;

- організація співробітництва й діалогічного спілкування в навчально-виховному процесі.

Для того, щоб реалізовувати реалії сьогодення, спрямованість сучасної освіти має бути не на формування певної системи знань, а, насамперед, системи почуттів. Відтворення буття людини, її

відносин і діяльності в соціумі, природі, духовній сфері – це адекватний зміст освіти. Крім знань і способів діяльності, вбачається, що він має містити досвід творчої діяльності й досвід емоційно-ціннісного відношення. Цілісність картини світу й визначення місця людини в ньому досягається комплексом базової й додаткової освіти на основі єдності змістовної й процесуальної сторін навчання, єдності цілей і цінностей. Це зумовлює необхідність зрівноваження та адекватного співвідношення гуманітарної та наукової освіти, науки та мистецтва, навчання та виховання. Звідси – зміна пріоритетів гуманітарної освіти: від трансляції професійних навичок до усвідомленого формування світогляду.

Подібне перевтілення традиційної моделі освіти передбачає набуття вагомості дисциплін, спрямованих на вироблення інтелектуального продукту, який можна визначити як «нове знання». Синтез природничо-наукових і гуманітарних аспектів освіти в цьому процесі можна вважати основним механізмом формування вмінь осмислювати соціокультурну цілісність в історичному вимірі. Розв'язання практичних завдань, пов'язаних із реалізацією такої міждисциплінарної інтеграції утруднюється відсутністю універсального методологічного підходу, який би дозволив подавати зміст всіх навчальних дисциплін у категоріях одиничного й загального.

Сучасні тенденції відновлення освіти характеризуються необхідністю її безперервності. Для сучасної педагогіки характерним є акцентування уваги на проблемах наступності між освітніми ланками.

Наступність в освіті як явищі культури припускає не тільки створення системи безперервної, послідовної й цілісної трансляції культурної спадщини, але й організацію виховання, спрямованого на формування здатностей творчого переосмислення накопиченого соціокультурного досвіду. Тобто на-

ступність можна трактувати як процес і кількісних, і якісних змін. Кількісні зміни передбачають у цьому сенсі передачу, нагромадження та відтворення знань і досвіду, а якісні – їх перетворення та подальше розгортання в інших аспектах. Подібні чинності з інтегрованим продуктом «нове знання» і можна визначити як культурну самоідентифікацію особистості.

Висновки і пропозиції. Соціальним прогресом будь-якої нації є збереження й послідовне збагачення як матеріальних, так і духовних цінностей, які акумулюються в її культурі. Культура є відтворенням рівня розвитку суспільства та його творчих потенцій. Отже нагальним завданням прогресивної держави можна вважати забезпечення сприятливих умов адекватного функціонування культури. Основою для реалізації потенціалу культури має бути освіта, оскільки формування культури буде успішним лише в умовах цілеспрямованої й педагогічно організованої діяльності держави, суспільства, всіх соціальних інститутів. Учитель – це та ланка, що є провідною для підтримання функціонування культури як найбільш ефективного механізму впливу на процеси ідентифікації особистості.

Отже, провідними цілями навчально-виховного процесу сучасної вищої школи є опанування особистістю культуротворчого досвіду людства, національних надбань певного етносу та створення на цьому синтезі цілісної системи умов, що сприяли б культурній ідентифікації та розвитку особистості. Навчання має бути спрямоване на усвідомлення відповідальності за свій особистісний імідж освіченої та культурної людини. Визнання значущості культури в розвитку й реалізації творчих потенцій особистості, в гуманізації суспільства, в збереженні національної самобутності, а також провідної ролі вчителя в цих процесах має бути пріоритетами життєдіяльності будь-якої прогресивної держави.

Список літератури:

1. Біла книга національної освіти України: Вид. 3 / Т.Ф. Алексеєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін.]; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – 342 с.
2. Зязюн І.А. Наукове осмислення освітнього простору культури у педагогічній теорії / І.А. Зязюн // Імідж сучасного педагога: науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава, 2006. – № 5–6. – С. 12–16.
3. Мистецтво у розвитку особистості: монографія / Н.Г. Ничкало, І.А. Зязюн, О.М. Отич, С.О. Соломаха [та ін.]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
4. Неменский Борис Михайлович. Эмоционально-образное познание в развитии человека / Б.М. Неменский. – М.: Экос, 1999. – 273 с.
5. Отич Олена Миколаївна. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія / О.М. Отич. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
6. Ціннісні орієнтації [Текст]: аналіз соціально-філософських концепцій Заходу 80-90-х років / А. Т. Гордієнко [та ін.]; відп.ред. А. Т. Гордієнко. – К.: Наук. думка, 1995. – 208 с.

Малицкая Е.В.

Бердянський державний педагогічний університет

КУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИФИКАЦИЯ КАК ОСНОВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ФАКТОР В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Аннотация

В статье осмысливается значение и место культуры в образовательном пространстве ВУЗа. Анализируются различные подходы к определению культурного образовательного пространства. Приводится обзор исследований, посвященных проблемам создания культурной среды в ВУЗе. Сделан вывод, что перспектива развития подрастающего поколения, его социализация зависит от культурной компетентности и идентификации педагога. В статье также рассматриваются различные аспекты процесса формирования культурной идентификации студентов педагогических университетов, определяются психолого-педагогические условия реализации этого процесса.

Ключевые слова: культура, идентификация, культурная идентификация, ценностные ориентации, культурная среда ВУЗа.

Malitskaya O.V.
Berdiansk State Pedagogical University

CULTURAL IDENTIFICATION AS THE PRIMARY EDUCATIONAL FACTOR IN PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Summary

The article interpreted the meaning and the place of culture in the educational space of the University. The article considers different approaches to the definition of cultural educational space. Provides an overview of the studies on the creation of cultural environment in the University. It was concluded that the prospect of the development of the younger generation, his socialization depends on the cultural competence of the teacher. The article deals with the process cultural identity forming of students, defines the psychological and pedagogical conditions of this process.

Keywords: culture, identification, cultural identity, value orientations, cultural environment.

УДК 811.111'42

ПРОБЛЕМА ЖІНОЧОЇ СУБ'ЄКТИВНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ КЛАРИСЕ ЛІСПЕКТОР

Мартинюк В.А., Бузинська В.Є.

Буковинський державний фінансово-економічний університет

Вивчаються особливості гендерних теоретико-методологічних досліджень у педагогічному дискурсі. Аналізуються особливості прояву жіночої суб'єктивності у художньому дискурсі Кларисе Ліспектор. Встановлюються категоріальні ознаки, визначаються методологічні підходи до зображення жіночої суб'єктивності через призму чоловічого світосприйняття.

Ключові слова: жіноча суб'єктивність, гендерна рівність, дискурсивний критерій, художній дискурс.

Постановка проблеми. Поява великої кількості гендерних теоретико-методологічних досліджень у царині освіти і виховання засвідчує, що «жіночі студії» (англ. – *women's studies*, фр. – *etudes feministes*, нім. – *feministische Studien*, пол. – *feminologia*, португал. – *estudos feministas*) стали невід'ємною частиною сучасної української педагогічної науки, підтвердивши інтегративність нового дискурсу та перспективи його міждисциплінарності.

Фемінізм як суспільно-політичний рух та ідеологія вважається відносно новим поняттям у концептуальній системі індивідуума та суспільства. Теоретики фемінізму розглядають концептуально відмінні методологічні підходи до аналізу проблеми жіночої суб'єктивності та її відображення у сучасній гендерній дискурсології.

За визначенням науковців [9], фемінологія як наука про життєдіяльність жінки у суспільстві відображає об'єктивні закономірності її існування і служить основою гуманної діяльності. Втілюючи у життя принцип рівності між чоловіком і жінкою, фемінологія:

– увела категорію «гендерний вимір» у соціально-економічну історію;

– запропонувала до розгляду такі теми, як «фемінізація бідності», «фемінінність безробіття», «політекономія домашньої праці», «історія жіночої домашньої праці», змусивши визнати категорію «стать» одним з структуротворчих економічних принципів;

– наполягла на особливому трактуванні теми «жіноча робота як неоплачувана праця» (народження дітей, їхнє виховання, праця з підтримання у будинку чистоти, приготування їжі, прання, прасування, догляду за хворими і немічними), яку раніше практично ігнорували;

– розпочала дослідження особливостей так званих «жіночих професій» (виховательки, вчительки, гувернантки, кухарки, пралі, прасувальниці, прядильниці, ткалі, медсестри, соціальної працівниці) у минулому і сьогодні;

– залучила до феміністського руху велику кількість жінок, особливо науковців. Вони принесли нові знання і сформований життєвий та науковий досвід, що дозволяє перетворювати категорію «приватне» у «професійне», а потім – у «політичне»;

– поставила питання про гендерний підхід до наукового стилю досліджень – об'єктивістський, або «чоловічий», і емоційно-збагачений, тобто «жіночий».

Власне, *філософія гендеру* сформувалася після публікації книжки Симони де Бовуар «Друга стать» (1949), у якій була сформульована теза: він – суб'єкт, абсолют, який має культурне, раціональне, божественне начало; вона – Інша, та, що несе природне, чуттєве, гріховне [2]. Ця успішна і по-справжньому революційна книжка була спробою видатної жінки з'ясувати свою суть і суспільне призначення. Авторська концепція жіночої суб'єктивності збурила увагу мільйонів читачів, докорінно змінивши уявлення про те, що жінки говорять і думають про себе. Грунтуючись на результатах опитування жінок різного віку й різного соціального становища, майстерно синтезуючи дослідження жіночого тіла і психіки, а також економічної й історичної ролі жінок, «Друга стать» стала переконливим, аргументованим документом, що засвідчує «інакшість» жінок.

Таким чином у фемінологію було внесено новий дискурсивний критерій – «відмінність статі», що дозволило сформувати нову філософську конструкцію суб'єктивності – спочатку жіночої, а потім і гендерної.